

Bireysel Başvurunun 8. Yılı Sempozyumu Açış Konuşması

"Anayasa Mahkemesinin Varlık Nedeni Temel Hak ve Özgürlükleri Korumaktır"

Saygıdeğer Konuklar,

Değerli Mesai Arkadaşlarım,

Öncelikle sizleri en içten duygularıyla, saygıyla selamlıyorum.

Bilindiği üzere temel hak ve özgürlükleri koruma arayışı insanlığın tarihi kadar eskidir. İlk yazılı edebî eser olarak bilinen *Gılgamış Destanı* bir yandan ölümsüzlük arayışını diğer yandan da insanın güçle imtihanını anlatır. Günümüzden yaklaşık beş bin yıl önce tabletlere yazılan bu destan, Mezopotamya topraklarında yaşanan olayları efsaneleştirmiştir.

Destana konu olaylar bugünkü Bağdat ve Basra arasında yer alan Uruk şehrinde geçer. Destana göre Uruk halkı kendilerine eziyet eden Kral Gılgamış'tan şikâyetçidir. Gılgamış'a eş, onun kadar güçlü ve onu dengeleyecek birinin ortaya çıkması gerektiği söylenir. Destanda bu çözüm "*Hep birbirleriyle kapışsınlar da Uruk (halkı) rahat etsin!*" diye ifade edilir.¹

Nihayet Gılgamış'ı dengeleyecek, onun kadar güçlü Enkidu adında biri yaratılır. Ancak bir süre sonra Enkidu, Gılgamış'la birlikte hareket etmeye başlar. Böylece bir anlamda bugünkü ifadesiyle devlet erkleri arasında denge ve denetim sistemi kurma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²

Temel hak ve özgürlükleri korumak için gücün dengelenmesi ve denetlenmesi arayışı Gılgamış'tan sonra da devam etmiştir. Bu aynı zamanda toplum hâlinde yaşayan insanın hak ve özgürlüklerini güvenceye alma arayışıdır.

İşte anayasa yargısı bu arayışın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bugün neredeyse tüm demokratik ülkelerde temel hak ve hürriyetleri korumak için yasama ve yürütmenin işlemlerini denetleyen, gerektiğinde bunları iptal eden yüksek mahkemeler vardır.

Esasen güvenliği sağlayarak temel hak ve özgürlükleri korumak bir bütün olarak devletin varlık sebebidir. Nitekim Sultan Abdülaziz'in 10 Mayıs 1868 tarihli meşhur nutku bu hakikatin ifadesiyle başlar. Bugünkü Yargıtay ve Danıştayın da kuruluş belgesi sayılan bu nutkun ilk cümlesinde "*bir hükûmetin vazifesi(nin) her bir ahvalde ahalisinin hukuku hürriyetini muhafaza*" etmek olduğu belirtilir.

Sultan Abdülaziz aynı nutkunda “*hükûmeti şer’iye ve kanuniyenin hükûmeti icraiyeden tefriki esası vazedilmiştir*” demek suretiyle yasama, yürütme ve yargının ayrılması düşüncesinin işaretlerini vermiştir.³ Bugünkü anayasa mahkemeleri de anayasal demokrasilerin vazgeçilmez unsuru hâline gelen kuvvetler ayrılığının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.

Değerli Konuklar,

Kuvvetler ayrılığının bir yansıması da güvenlik özgürlük ilişkisinde karşımıza çıkar. Güvenlik, bireylerin ve toplumun huzur içinde var olmasının ön şartıdır. Güvenliğin olmadığı yerde hak ve özgürlüklerin kullanılması imkânsızdır. Güvenliği sağlamak da devletin, bilhassa da yürütme erkinin asli görevlerinden biridir.

Diğer yandan güvenlik amaç değil araçtır. Daha özgür, eşitlikçi ve adil bir toplumsal düzenin aracıdır. Güvenlik sağlanırken temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarını incelemek ve denetlemek de en başta yargının, özellikle de anayasa mahkemelerinin asli görevlerindedir. Dolayısıyla özgürlük ve güvenlik arasında hassas bir ilişkinin olduğunu, bunlardan birini sağlayıp diğerini hiçe saymanın düşünülemeyeceğini kabul etmek durumundayız.

Güvenlik ve özgürlük değerlerini bir arada yaşatacak, onları günlük hayata yansıtacak olan da kuşkusuz hukuktur. Dolayısıyla hukuk, bu değerlerin düşmanı değil varlık şartıdır. Hukukun olmadığı yerde ne güvenlik ne de özgürlük olabilir.

Temel hak ve özgürlüklerin korunduğu ve kamu gücü kullananların hukukla bağlı olduğu devlet hukuk devletidir. Anayasa Mahkemesinin görevi de Anayasa’nın 2. maddesinde güvenceye alınan demokratik hukuk devletinin tüm kural ve kurumlarıyla işleyişine katkı yapmaktır.

Esasen temel hak ve hürriyetlerin korunması yasama, yürütme ve yargının ortak hedefidir. Bu nedenle devlet organlarına düşen, Anayasa’nın Başlangıç kısmında ifadesini bulduğu şekliyle iş bölümü ve iş birliği çerçevesinde demokratik hukuk devletini güvenlik, özgürlük ve adalet temelinde geleceğe taşımaktır.

Değerli Misafirler,

Sekiz yıl önce bugün uygulamaya geçen bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlükleri koruma görevini daha da belirgin hâle getirmiştir. Mahkememiz yaşam hakkından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına, adil yargılanma hakkından ifade özgürlüğüne kadar bireysel başvuru kapsamındaki anayasal hak ve özgürlüklere ilişkin standartları belirlemiştir.

Bireysel başvuru sayesinde artık hakları ihlal edilen kişilere yönelik olağan kanun yolları tüketildikten sonra devreye giren yeni ve etkili bir hak arama yolu ihdas edilmiştir. Bireysel başvurunun bir amacı da hak ihlali iddialarının uluslararası yargı organlarına taşınmadan ülke sınırları içerisinde incelenmesini sağlamaktır. Sekiz yıllık tecrübenin ardından bu amacın çok büyük oranda gerçekleştiğini memnuniyetle ifade etmek isterim.

Anayasa Mahkemesi, her geçen gün artan iş yüküne ve tüm olumsuzluklara rağmen bireysel başvurunun etkili bir hak arama yolu olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu vesileyle fedakârca çalışan başkan vekillerimize, üyelerimize, raportörlerimize ve tüm mensuplarımıza teşekkür ediyorum.

Bu noktada bazı istatistikleri sizlerle paylaşmak istiyorum. 23 Eylül 2012 tarihinden bugüne Mahkemeye toplam yaklaşık 285 bin başvuru yapılmış, bunun 243 bin kadarı sonuçlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle bireysel başvurunun başladığı tarihten bu yana yapılan başvuruların yüzde 85,5'i karara bağlanmıştır.

Şu anda Anayasa Mahkemesinin önünde 42 bin civarında başvuru bulunmaktadır. Mahkememiz incelediği başvurularda 10 binden fazla ihlal kararı vermiştir. İhlal kararlarının temel hak ve özgürlüklere dağılımına bakıldığında ilk üç sırada adil yargılanma hakkı (%54), mülkiyet hakkı (%26,7) ve ifade özgürlüğü (%5,7) olduğunu görüyoruz.

Değerli Konuklar,

Bu verilerden anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesinin ihlal bulduğu başvurular arasında ifade özgürlüğü şikâyetlerinin önemli bir yeri vardır. Bugünkü sempozyumun konularından biri *internet ve ifade özgürlüğü* olduğundan bunun üzerinde biraz durmak istiyorum.

İnsan, düşünen ve düşündüğünü açıklayan bir varlıktır. Bu anlamda ifadeyi engelleme, insanın temel özelliğini inkâr etme anlamına gelir.

Düşünce ve onu açıklama özgürlüğü; bu topraklarda toplumsal, siyasal ve hukuksal tartışmaların değişmez konusu olmuştur. Rahmetli Cemil Meriç bu mesele üzerinde çok durmuştur. Kendisiyle yapılan bir mülakatta düşünceyi hor gören bir ülkede yaşadığımızla ilgili meşhur sözü hatırlatılınca “*Evet. En kötü yanımız müsamahakâr olamayışımız.*” der.⁴

Cemil Meriç’in kullandığı “müsamaha” kelimesi “hoşgörü”den daha kapsamlıdır. Etimolojik kökenine bakıldığında müsamaha; görmezlikten gelme, göz yumma, cömertçe verme ve bağışlama demektir. Bu anlamda farklı düşünceye karşı müsamaha göstermek, fikre cömert ve bağışlayıcı davranmayı gerektirmektedir.

Gerçekten de ifade edilene katılmak zorunda değiliz ama katlanmak zorundayız. Söyleneni hoş bulmayabiliriz ama söyleyeni hoş görmek ve ona cömertçe tahammül göstermek durumundayız.

İfade özgürlüğünün alanı geniştir. Özellikle bu özgürlükte esas olan, serbestlik; istisna olan, sınırlamadır. Bu bağlamda kural olarak şiddet ve terörü teşvik, nefret söylemi, tehdit ve hakaret dışında her türlü ifadenin hukuk düzenince korunması gerekir.

Burada ifade özgürlüğünü sınırlama nedenlerinin başında gelen terör üzerinde kısaca durmak gerekir. Terörün ifade özgürlüğünün önündeki en büyük tehditlerden biri olduğu herkesin malumudur. Zira terör ve terörizmin amacı, temel hak ve özgürlüklerin güvenceye alındığı demokratik hukuk devletini paralyze etmektir.

Bu anlamda suçla ve terörle mücadele, sadece bireysel ve toplumsal hayatın vazgeçilmezi olan güvenliği sağlamak için değil aynı zamanda başta yaşam hakkı ve ifade özgürlüğü olmak üzere tüm temel hak ve hürriyetleri korumak için de zorunludur.

Bununla birlikte bu mücadelenin hukuk içinde sürdürülmesi de anayasal bir zorunluluktur. Buna uyulup uyulmadığını denetleme görevi yargıya, özellikle de anayasa mahkemelerine aittir.

Terörle mücadele tarihinde demokratik devletlerin zaman zaman düştükleri bir tuzak vardır. Bazen hukuku bir kenara bırakarak ya da bir süre askıya alarak mücadele etme zorunluluğundan bahsedilir. Aslında bu tam da teröristlerin istediği şeydir. Hukuku ayak bağı olarak gören bir anlayış ve uygulamanın verilen haklı mücadeleye gölge düşürebileceği ve uzun vadede ağır maliyetlere yol açabileceği bilinmektedir.

Değerli Katılımcılar,

Saygıdeğer Konuklar,

Bu ilkeler, içinde yaşadığımız internet çağında çok daha önemli hâle gelmiştir. Bilindiği üzere bireysel ve toplumsal yaşamda radikal değişikliklere yol açan internet, temel hak ve özgürlükler bakımından fırsatları ve riskleri bir arada sunmaktadır.

İnternet sayesinde olup bitenleri öğrenmek için artık ana haber bültenlerini ya da ertesi gün çıkacak gazeteleri beklemek zorunda değiliz. Aynı şekilde düşüncelerimizi paylaşmak için bir gazetede köşe yazarı olmak da gerekmiyor. İnternet herkese görüşlerini açıklamak için kolay, ucuz ve erişilebilir bir ortam sağlıyor.

Siyasi alanda da internet önemli bir işlev görüyor. Devlet başkanları en önemli mesajlarını sosyal medya üzerinden vermekte, ortaya çıkan yönetim modellerini ifade etmek için “twitokrasi” gibi kavramlar icat edilmektedir.

Sunduğu fırsatların yanında internet bir taraftan terör, kumar ve çocuk istismarı gibi suçların işlenmesine, diğer yandan da başta özel hayata saygı hakkı olmak üzere birçok temel hak ve özgürlüğün ihlaline zemin hazırlayabilmektedir.

Bu noktada bireylerin hak ve özgürlükleri karşı karşıya gelebilmektedir. Özellikle ifade özgürlüğü ile kişilerin şeref ve itibarının korunması hakkı arasında bir gerilim ortaya çıkabilmektedir. Anayasa Mahkemesine göre “*Temel hak ve özgürlüklerin çatışması durumunda özgürlüklerden birinin diğerine tercih edilmesi değil, özgürlükler arasında makul bir denge kurularak her ikisinin de gerektiği ölçüde korunduğu bir yolun benimsenmesi gerekmektedir*”.⁵

İnternetin bu çok yönlü boyutu -hem fırsatları hem de ciddi riskleri sunuyor olması- bir yandan onun hukuki olarak düzenlenmesini kaçınılmaz kılmakta, diğer yandan ele avuca sığmayan doğası nedeniyle bu düzenlemeyi zorlaştırmaktadır.

Anayasa Mahkemesi gerek norm denetiminde gerekse bireysel başvuruda, internet yoluyla kullanılan temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamaları Anayasa'nın 13. maddesinde belirtilen kriterleri uygulayarak denetlemektedir.

Anayasal denetimde öncelikle bu sınırlamaların açık, anlaşılır ve öngörülebilir bir kanuni dayanağının olup olmadığına bakılıyor. Birçok ihlal kararı kanunilik şartı sağlanmadığı için verilmiştir. Eğer kanunilik şartı sağlanmışsa bu kez sınırlamanın başkalarının haklarını korumak gibi meşru bir amacının olup olmadığına bakılıyor.

Meşru amaç şartı da yerine getirilmişse sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk ölçütü yönünden incelenmektedir. Bu ölçüt bağlamında sınırlama “zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacı” karşılamaya yönelik olmalıdır. Son olarak 13. madde gereğince sınırlamanın elverişlilik, gereklilik ve orantılılık alt ilkelerini ihtiva eden ölçülülük ilkesine uygunluğu ele alınmaktadır. Gözetilen amaç bakımından elverişli, gerekli veya orantılı olmayan bir sınırlama ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan bu ölçütlerden herhangi birine aykırılık bulunması durumunda norm denetiminde iptale, bireysel başvuruda ise ihlale karar verilmektedir.

Değerli Misafirler,

Söylemeye bile gerek yok ki ifade özgürlüğünün olmadığı yerde demokrasi de yoktur. İfade özgürlüğü ise çoğu kez eleştiri özgürlüğüdür. Bu anlamda eleştiri demokrasinin alametifarikasıdır.

İnsanlığın tecrübesi, eleştiriye engellemeye yönelik çabaların da beyhude olduğunu göstermiştir. Bunu en iyi anlatanlardan biri Sokrates'tir. Sakıncalı düşüncelerinden ve bunlarla gençliği ifsat etmekten dolayı ölüm cezasına mahkûm edilen Sokrates, cezası açıklanınca şöyle der: *“Başkalarının sizi eleştirmesini engellemek yerine, mümkün olduğunca daha iyi biri olmaya çalışmalısınız.”*⁶

Sokrates'in uyarısı yargı kurumları için de geçerlidir. Daha önce birçok kez ifade ettiğim gibi yargı kararlarının eleştirilmesi de ifade özgürlüğü kapsamındadır. Yargı kararları, özellikle Anayasa Mahkemesi kararları kutsal metinler değildir. Eleştirilebilir, dahası eleştirilmelidir. Bundan en fazla kurumsal olarak kararları eleştirilen yargı kurumu faydalanır. Nitekim Anayasa Mahkemesi bu amaçla yıllardır kararlarımızın tartışıldığı ve eleştirildiği sempozyumlar düzenlemekte, sunulan bildirileri *Anayasa Yargısı* dergisinde yayımlamaktadır. Bugünkü sempozyumun amacı da aynı şekilde kararlarımız konusunda katılımcıların bize ayna tutmalarını sağlamaktır.

Bununla birlikte yargı kararlarına yönelik eleştirilerin faydalı olabilmesi için asgari iki hususun önemli olduğunu düşünüyorum.

Birincisi herhangi bir metni eleştirmek için öncelikle onu okuyup anlamak gerekir. Bu, yargı kararları için de geçerlidir. Daha kararın gerekçesi bile yayımlanmadan tamamen varsayımlar üzerinden yapılan veya yayımlandıktan sonra okunmadan yöneltilen eleştiriler kamuoyunu yanlış bilgilendirme ve yönlendirme sonucunu doğurmaktadır. Kararlara yönelik bazı eleştirilerden görüyoruz ki kararlarımız okunmadan, bazen de okunduğu hâlde yeterince anlaşılmadan eleştirilmektedir. Hâlbuki sağlıklı bir eleştiri, okumayı ve okunanı doğru anlamayı gerektirmektedir. Aksi takdirde kararda söylenmeyenler, söylenmiş gibi gösterilebilmektedir.

İkinci olarak eleştirinin eleştirilenler bakımından etkili ve faydalı olabilmesi büyük ölçüde kullanılan üsluba bağlıdır. Çoğu kez *“nasıl”* söylediğiniz, *“ne”* söylediğinizin önüne geçer. Hiç şüphesiz üslup ya da ifade tarzı da ifade özgürlüğünün güvencesi altındadır. Elbette herkes dilediği üslubu tercih etmekte serbesttir. Ancak yargı kararından ziyade kararı verenlere odaklanan ve eleştiri ötesine geçen ifadelerin fayda getirmeyeceği zira eleştiriye mecrasından uzaklaştıracağı açıktır.

Esasen kullandığımız dil, kimliğimizi ve kişiliğimizi yansıtır. Mesnevi'de Mevlâna der ki:

“İnsan, dilinin altında gizlidir. Bu dil, canın kapısına perdedir.

*Bir rüzgâr perdeyi savurunca, evin içindeki sır bize âşikar olur”.*⁷

İfadeye ve tarzına yönelik tüm bu söylenenlerin internet ortamında yapılan açıklamalar, paylaşımlar ve kullanılan dil bakımından öncelikle ve özellikle geçerli olduğunu da vurgulamak isterim.

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın ve kanunların kendisine verdiği görev ve yetkiler kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel hak ve özgürlükleri güvenceye alan demokratik hukuk devleti niteliğini korumaya çalışıyor. Görevini en iyi şekilde yerine getirmek için de çaba gösteriyor.

Bu vesileyle buradan kamuoyuna bir çağrıda bulunmak istiyorum. Anayasa Mahkemesine katkı yapmak istiyorsanız lütfen kararlarımızı eleştirin. Eleştirileri gerçekten dikkate alıyor ve değerlendiriyoruz.

Saygıdeğer Konuklar,

Bu sempozyumun başarılı ve verimli geçmesini temenni ediyorum. Toplantıya katkı yapacak olan değerli yüksek mahkeme üyelerimize, hocalarımıza ve tüm katılımcılara şükranlarımı sunuyorum.

Anayasa Mahkemesi kararlarının tartışıldığı yeni toplantılarda buluşabilmek ümidiyle hepinize sağlık ve afiyet diliyorum.

Zühtü ARSLAN
Anayasa Mahkemesi Başkanı

* Anayasa Mahkemesi Başkanı Zühtü Arslan'ın konuşma metni Başkanvekili Hasan Tahsin Gökcan tarafından okunmuştur.

¹ *Gılgamış Destanı*, 10. Basım, Çev. S. Maden, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2019), s. 5.

² Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği*, Çev. Y. Taşkın, (İstanbul: Doğan Kitap, 2020), s. 14–15.

³ *Tasvirî Efkâr*, No: 584, 18 Muharrem 1285 (1868).

⁴ *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1986*, Röp. Hüsamettin Aslan, (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları), ss. 586-594.

⁵ AYM, E.2014/101, K.2017/142, 28/9/2017, § 49

⁶ Platon, *Sokrates'in Savunması*, Çev. A. Çokona, 22. Baskı, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020), s. 60.

⁷ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, İkinci Defter, 842-843, Çev. D. Örs ve H. Kırlangıç, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2015), s.206.